

חברות

ภาคผนวก ๑

แบบสอบถามต่างไปรษณีย์

ก. สำหรับรัฐมนตรี

๑. เมื่อ ๖ พฤศจิกายน รัฐมนตรี ได้รับกระทู้ถามที่ส่งมาจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ในทางปฏิบัติการพิจารณาว่าจะตอบกระทู้ถามนั้น ๆ เพียงใดหรือไม่นั้น มีขั้นตอนในการปฏิบัติประการใด
๒. ๖ พฤศจิกายน รัฐมนตรี มีอำนาจในการตอบกระทู้ถามหรือไม่ตอบกระทู้ถาม มากน้อย แค่ไหนเพียงใด และในทางปฏิบัติ การตอบกระทู้ถามที่เกี่ยวข้องข้อเท็จจริง และที่เกี่ยวกับนโยบายนั้น ๖ พฤศจิกายน รัฐมนตรี ดำเนินการโดยวิธีใด
๓. การเตรียมคำตอบกระทู้ถามนั้น ฝ่ายบริหารใช้เครื่องมืออะไร เป็นเครื่องช่วยเหลือ ที่สำคัญเพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้อง
๔. การตอบกระทู้ถามนั้นจำเป็นหรือไม่ที่ ๖ พฤศจิกายน รัฐมนตรี จะต้องไปตอบในสภาฯ ด้วยตนเอง
๕. ฝ่ายบริหารเห็นว่า กระทู้ถามมีความสำคัญต่อการบริหารราชการแผ่นดินหรือไม่ เพียงใด

ข. สำหรับประธานสภาผู้แทน

๑. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องยื่นกระทู้ถามต่อประธานสภาผู้แทนในลักษณะใด
๒. เมื่อประธานสภาผู้แทนได้รับกระทู้ถามแล้ว ในทางปฏิบัติจะต้องปฏิบัติกร
อย่างไรเพื่อให้กระทู้ถามนั้นถึงมือรัฐบาล
๓. การคัดเลือกรกระทู้ถามเพื่อส่งให้แกรัฐบาลนั้นมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกอย่างไร
และกระทู้ถามที่ไม่ได้รับการคัดเลือกจำเป็นจะต้องแจ้งให้เจ้าของกระทู้ถามทราบหรือไม่
๔. ลักษณะของกระทู้ถามความกับกระทู้ถามธรรมดาแตกต่างกันอย่างไร
๕. ในการส่งกระทู้ถามให้แกรัฐบาลนั้น ใ้มีการกำหนดเวลาสำหรับตอบกระทู้ถาม
นั้น ๆ หรือไม่ประการใด ถ้ามีการกำหนดระยะเวลาสำหรับตอบจะใช้อะไร เป็นเครื่องกำหนด และ
ถ้ารัฐบาลไม่ตอบ ประธานสภาผู้แทนจะมีหน้าที่ที่จะต้องทำต่อไปประการใดบ้าง
๖. การบรรจุกระทู้ถามเข้าระเบียบวาระการประชุมมีกระบวนการวิธีดำเนินการ
ประการใดบ้าง

ค. สำหรับสมาชิกสภาผู้แทน

๑. แนวความคิดของท่านเกี่ยวกับการตั้งกระทู้ถามแกรัฐบาลซึ่งเป็นวิธีการควบคุม
รัฐบาลวิธีหนึ่ง ท่านคิดว่าได้ผลมากน้อยประการใด และสามารถกระตุ้นเตือนให้รัฐบาลต้องปรับปรุง
ซ่อมพรองของตนเองมากน้อยเพียงใด
๒. ถอนที่จะมีการตั้งกระทู้ถามนั้น ท่านได้ศึกษาปัญหาที่ท่านจะตั้งกระทู้ถามมากน้อย
เพียงใด และอะไรคือแรงจูงใจให้ท่านตั้งกระทู้ถามนั้นต่อรัฐบาล
๓. ถ้าท่านเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การตั้งกระทู้ถามของท่านจำเป็นหรือไม่ที่จะ
ต้องได้รับความเห็นชอบจากพรรคการเมืองที่ท่านสังกัดอยู่

๔. ท่านพึงพอใจในคำตอบกระทู้ถามที่รัฐบาลตอบแก่ท่านหรือไม่ ถ้าไม่พึงพอใจท่านจะใช้วิธีใดเพื่อให้กระทู้ถามของท่านได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจังจากรัฐบาล

๕. ขอท่านได้โปรดอธิบายขั้นตอนของการตั้งกระทู้ถามในทางปฏิบัติ และได้โปรดกรรูกยอกตัวอย่างของกระทู้ถามที่ท่านมีต่อรัฐบาลและคำตอบที่ได้รับ รวมทั้งแสดงความคิดเห็นว่ากระทู้ถามของท่านนั้น สามารถทำให้รัฐบาลต้องสนใจในปัญหาที่ตัวท่านเสนอเข้าสภา และมีการปรับปรุงซ่อมพร่องต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

ง. สำหรับสมาชิกพรรคการเมือง

๑. การที่สมาชิกในพรรคของท่านยื่นกระทู้ถามต่อรัฐบาลในรัฐสภานั้น จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องได้รับความเห็นชอบจากพรรคก่อนเสมอ

๒. ถ้าหากทางพรรคต้องการที่จะทราบกิจการบางอย่างที่รัฐบาลได้กระทำไปแล้ว หรือหากพรรคเห็นว่า เป็นความบกพร่องของรัฐบาล การยื่นกระทู้ถามที่ทางพรรคต้องการนั้น พรรคได้กำหนดกติขายื่นกระทู้ไว้หรือไม่ และต้องได้รับความเห็นชอบในข้อความที่ยื่นกระทู้ถามนั้นจากที่ประชุม หรือคณะกรรมการกลางของพรรคหรือไม่

๓. คำตอบกระทู้ถามที่ได้รับจากรัฐบาลที่ตอบกระทู้ถามโดยทั่ว ๆ ไปนั้น หากพรรคของท่านพึงพอใจหรือไม่ และในกรณีที่มีสมาชิกในพรรคของท่านได้รับคำตอบกระทู้ถามที่ไม่น่าพึงพอใจจากรัฐบาล ทางพรรคจะมีวิธีดำเนินการต่อไปประการใด เพื่อจะได้รับคำตอบที่ถูกต้องแน่นอนในปัญหาที่พรรคยังต้องการทราบอยู่

๔. ท่านคิดว่า การควบคุมรัฐบาลโดยวิธีตั้งกระทู้ถามที่รัฐสภาไทยกำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ได้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจหรือไม่ และท่านคิดว่าควรจะมีการแก้ไขประการใดบ้าง

ภาคผนวก ๒

กำหนดแบบสอบถามทางไปรษณีย์

ก. ฝ่ายบริหาร

๑. สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี

คำถามข้อ ๑. ๑. กระทู้ถามที่ส่งถามจะมีเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง หรือเกี่ยวกับนโยบาย

๑.๑ กระทู้ถามที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง จะส่งให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง

พิจารณาเสนอคำตอบมาประกอบการพิจารณา

๑.๒ กระทู้ถามที่เกี่ยวกับนโยบาย โดยปกติจะได้หารือกันในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี
ก่อนตอบ เมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติประการใดจึงเรียบเรียงคำตอบให้เป็นไปตามมตินั้น

๒. การตอบกระทู้ถาม สมาชิกผู้ตั้งกระทู้ถาม จะต้องแจ้งไว้ในขณะที่ตั้งกระทู้ถามว่า
จะให้ตอบกระทู้ถามนั้นในที่ประชุมสภา ฯ หรือทางหนังสือราชกิจจานุเบกษา

๒.๑ ทางสภา ฯ อันได้แก่สภาผู้แทน หรือวุฒิสภา แล้วแต่กรณี ในเมื่อ
สำนักงานเลขาธิการรัฐสภาได้จัดเซาระเบียบวารสารการประชุม

๒.๒ ทางราชกิจจานุเบกษา เมื่อร่างตอบเสร็จแล้วจะได้ส่งสำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี เพื่อประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา

คำถามข้อ ๒. ตามมาตรา ๑๒๕ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑ มีบัญญัติว่า
"ในที่ประชุมวุฒิสภาหรือสภาผู้แทน สมาชิกทุกคนมีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในเรื่องใด
อันเกี่ยวกับงานในหน้าที่ได้ แต่รัฐมนตรีย่อมมีสิทธิที่จะไม่ตอบ เมื่อเห็นว่าเรื่องนั้นยังไม่ควรเปิดเผย
เพราะเกี่ยวกับความปลอดภัย หรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน"

ฉะนั้น ตามปกติรัฐบาลจะตอบกระทู้ถามนอกจากมีเหตุผลดังกล่าวแล้วว่า เรื่องที่ถาม
นั้นยังไม่ควรเปิดเผย เพราะเกี่ยวกับความปลอดภัย หรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน

การตอบกระทู้ถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและเกี่ยวกับนโยบายนั้น ดูคำตอบข้อ ๑

คำตอบข้อ ๓. ตามที่โลกกล่าวแล้วในข้อ ๑ ถ้าเป็นคำถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริง กระทรวงเจ้าหน้าที่
เกี่ยวข้องกับปฏิบัติคือยอมให้คำตอบที่ถูกต้อง

คำตอบข้อ ๔. โดยปกตินายกรัฐมนตรี จะเป็นบุคคลเอง แต่ถ้าไม่สามารถไปประชุมได้ก็จะมอบให้
รองนายกรัฐมนตรี หรือ รัฐมนตรีอื่นแทน และสำหรับกระทรวงอื่น ๆ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
จะเป็นผู้ตอบ หรือมอบให้ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงแทน

คำตอบข้อ ๕. กระทรวงเป็นวิธีหนึ่งที่รัฐสภาควบคุมการบริหารของรัฐบาล เมื่อสมาชิกของใจสงสัย
การบริหารอย่างไร ก็สามารถขอทราบเพื่อให้ชี้แจง และในขณะเดียวกันรัฐบาลก็จะไต่ถามความ
ต้องการ ความคิดเห็นต่าง ๆ ของสมาชิก ๆ ซึ่งเป็นผู้แทนปวงชน เพื่อปรับปรุงแก้ไขการบริหาร
ราชการให้ดีขึ้น

๒. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ

๑. เนื่องจากกระทรวงถามเป็นข้อเท็จจริง จะรู้ได้ก็แต่เฉพาะเจ้าหน้าที่ ในทางปฏิบัติ
จึงส่งไปให้กรมซึ่งรับผิดชอบชี้แจงข้อเท็จจริงมาโดยละเอียด แคลลลักษณะของคำถามนั้นเป็นนโยบาย
ก็ดำเนินการเตรียมตอบไปเอง ซึ่ง เป็นความรับผิดชอบของฝ่ายการ เมือง

๒. ตามปกติแล้ว ก็ต้องตอบทุกข้อ เว้นแต่เป็นเรื่องลับทางราชการอันเกี่ยวกับ
ความปลอดภัยของประเทศ ก็ต้องชี้แจงว่าเป็นความลับตอบไม่ได้ ส่วนมากปัญหาที่เป็นความลับ ก็เป็น
คำถามที่เกี่ยวกับกระทรวงกลาโหม หรือราชการทหาร โดยทั่วไป

๓. เจ้าหน้าที่ผู้ค้าแรงงานและหลักฐานต่าง ๆ น้อยกับเจ้าหน้าที่ ยกตัวอย่างคำถาม
ในกรณีที่ว่า เจ้าหน้าที่ของกรมเวณศที่คืนของวัดและมังคัมให้วัดของบอมยกที่คืนให้ ครั้นสอบถาม
ข้อเท็จจริงแล้วก็ปรากฏว่า ประการแรกการ เวณศที่คืนของวัดนั้น เป็นที่หรือที่สงฆ์ เจ้าหน้าที่จะต้องพบกับ
สมภาร และทำความเข้าใจทางราชการ ซึ่งมีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับวัดเสียก่อน และก็ขอให้คำตอบ
แทนจนเป็นที่พอใจ จะมีหลักฐานว่าสามารถให้ความยินยอม ทางราชการก็ให้ความเห็นชอบในเรื่อง
ราคา ส่วนการ โอนที่หรือที่สงฆ์ จำเป็นต้องออกเป็นพระราชบัญญัติจะโอนด้วยความเป็นยอมหาได้ไม่
ต้องมีหลักฐานประกอบ

ในวรรคที่สองของคำถามข้อที่ ๓ นั้น ตามปกติแล้ว รัฐมนตรีควรตอบเองในสภา เพื่อแสดงความเคารพต่อสภา และการตอบนั้น ก็ถือว่าตอบกับประธานสภา มิได้หมายความว่าผู้แทนผู้ถามไม่

๔. กระทู้ถามมีความสำคัญอยู่มากต่อการบริหาร เพราะเป็นวิธีการที่ราษฎรจะได้ร้องทุกข์กับผู้แทนราษฎรเอง เพราะบางกรณีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติตนไม่ถูกต้องนัก อาจมีการข่มเหงราษฎร อ่างอำนาจจาง ๆ ในฐานะที่เป็นเจ้านักงาน หรือบางกรณีเป็นนโยบายที่สมควรจะให้สภาดู นอกจากที่กล่าวมาแล้ว บางกรณีรัฐบาลมีความประสงค์จะแถลงนโยบาย ก็อาจขอให้ผู้แทนราษฎรซึ่งอยู่ในพรรค รัฐบาล ตั้งเป็นกระทู้ขึ้นมา เพื่อให้โอกาสรัฐบาลที่จะแถลงให้สภาและราษฎรทราบ

๓. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

๑. ตอบตามข้อเท็จจริงในวาระแรก และตอบข้อซักถามอีก ๓ ครั้ง
๒. จะงดเว้นไม่ตอบสถานเดียวก็ตอบแล้ว เป็นผลเสียหายแก่ส่วนรวม ข้อเท็จจริงได้จากการปฏิบัติงาน นโยบายได้จากที่รัฐบาลแถลงไว้ในสภา
๓. ได้จากเจ้าหน้าที่ ๆ ปฏิบัติ และการรายงานผลงานที่ปฏิบัติเป็นการประจำ
๔. รัฐมนตรีจำเป็นต้องตอบเอง เจ้าหน้าที่ที่ตอบแทนไม่ได้ เพราะเจ้าหน้าที่ไม่มีส่วนรับผิดชอบในตำแหน่งนโยบาย
๕. กระทู้ถามมีความจำเป็นมาก สำหรับสมาชิกจะได้ควบคุมการบริหาร และเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายบริหารที่จะได้แถลงในข้อเท็จจริง

๔. กระทรวงเศรษฐกิจ

๑. เมื่อกระทรวงเศรษฐกิจได้รับกระทู้อาณัติที่ส่งมาจากสภาผู้แทนแล้ว ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ผู้รับกระทู้อาณัตินั้นจะได้นำกระทู้อาณัติไปยังหัวหน้าแผนกการเมือง เป็นผู้พิจารณาว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร หัวหน้าแผนกการเมืองจะพิจารณากระทู้อาณัติว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับหน้าที่ราชการของกรมใดในสังกัดกระทรวงเศรษฐกิจ แล้วจะจัดทำบันทึกเสนอเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจพิจารณาส่งต่อไปยังกรมเจ้าหน้าที่ ให้จัดทำคำตอบเสนอขึ้นมายังเลขานุการรัฐมนตรี ฯ เพื่อนำเสนอ ๖๒๒๓ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ พิจารณาตรวจแก้คำตอบกระทู้อาณัติอีกครั้งหนึ่ง แล้วเก็บรวบรวมคำตอบที่แก้ไขแล้วนั้นไว้เตรียมคณในสภาผู้แทนต่อไป

๒. ๖๒๒๓ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ มีอำนาจในการตอบกระทู้อาณัติที่เกี่ยวกับแต่เฉพาะในหน้าที่การงานของกระทรวงเศรษฐกิจซึ่งต้องรับผิดชอบโดยเฉพาะเท่านั้นและจะไม่เกี่ยวข้องกับก้าวขาเข้าไปในหน้าที่ของกระทรวง ทบวง กรมอื่นใดซึ่งอยู่นอกสังกัด นอกจากนี้ ๖๒๒๓ รัฐมนตรีว่าการ ฯ ยังสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะไม่ตอบกระทู้อาณัติใดในเมื่อกระทู้อาณัติกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ส่วนได้เสียของประเทศชาติ หรือ สัมพันธไมตรีอันดีกับมิตรประเทศทั้งหลายทั่วไป

ในทางปฏิบัติ กระทู้อาณัติที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงนั้น กระทรวงเศรษฐกิจได้ส่งกระทู้อาณัติให้หน่วยราชการในสังกัด ซึ่งถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญและได้ปฏิบัติงานในเรื่องนี้อย่างใกล้ชิดโดยเฉพาะเป็นผู้ร่างคำตอบและเสนอมาให้ ๖๒๒๓ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจพิจารณาตรวจแก้คำตอบอีกครั้งหนึ่งก่อนจะตอบกระทู้อาณัติในสภาผู้แทน แต่ในเรื่องที่เกี่ยวกับนโยบายนั้น ๖๒๒๓ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจซึ่งเป็นผู้วางนโยบายและความคุมการปฏิบัติราชการในกระทรวงเศรษฐกิจให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลที่วางไว้ และได้แถลงต่อรัฐสภาไปแล้ว จะเป็นผู้พิจารณาตอบกระทู้อาณัติเองแต่ผู้เดียวโดยเฉพาะ

๓. การเตรียมคำตอบกระทู้ถามนั้น เกือบหรือทำไมเป็นเครื่องช่วยเหลือที่สำคัญเพื่อไม่ให้คำตอบที่ถูกต้องนั้น คือ กรมเจ้าหน้าที่ซึ่งรับผิดชอบงานในเรื่องที่เกี่ยวกับกระทู้ถามนั้น โดยเฉพาะเป็นผู้จักเตรียมคำตอบกระทู้ถาม ดังที่โลกกล่าวมาแล้วในข้อ ๑

๔. การตอบกระทู้ถามนั้น เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่ ๖ พฤศจิกายน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรกรรม จะต้องไปคอยในสภาผู้แทนด้วยตนเอง เพราะในรูปการปกครองระบอบประชาธิปไตย นั้น ๖ พฤศจิกายน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรกรรม เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารราชการแผ่นดินแต่ละหน้าที่ ๆ เป็นกระทรวง ๆ ไป จำเป็นจะต้องตอบชี้แจงให้สมาชิกสภาผู้แทน ซึ่งเป็นผู้แทนของราษฎรพลเมือง ซึ่งเข้ามาควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลให้ทราบถึงผลการปฏิบัติงานของรัฐบาลตามนโยบายที่ได้แถลงต่อรัฐสภาไว้แล้ว เพื่อให้สมาชิกสภาผู้แทนจะนำไปแจ้งให้ราษฎรพลเมืองทราบ อีกข้อหนึ่งถึงผลงานของรัฐบาลที่ใดกระทำไปเพื่ออำนาจประโยชน์และความสุขสมบูรณ์แก่ราษฎร แต่ในบางกรณี ถ้า ๖ พฤศจิกายน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรกรรมไม่สามารถไปทำการตอบกระทู้ถามด้วยตนเองได้ เช่น ไปราชการ ณ ต่างประเทศ หรือ เจ็บป่วย ฯลฯ ก็อาจมอบหมายให้ ๖ พฤศจิกายน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง ฯ ซึ่งรับผิดชอบร่วมกันและแทนกันเป็นผู้ทำการตอบแทน

๕. ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย กระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทน บ่อมีถือกันว่ามีมีความสำคัญต่อการบริหารราชการแผ่นดินเป็นอย่างยิ่ง เพราะสมาชิกสภาผู้แทนเป็นตัวแทนของราษฎรพลเมืองทั้งประเทศ ซึ่งเข้ามาทำหน้าที่ควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลแทนราษฎร ความสำคัญของกระทู้ถามบ่อมีสามารถจะทำให้รัฐบาลทราบได้ว่าราษฎรของประเทศมีความประสงค์ จะต้องการให้ฝ่ายบริหารปฏิบัติกรอย่างใด ที่จะอำนาจประโยชน์และความผาสุกแก่ราษฎรให้ได้รับความร่มเย็นทั่วหน้ากัน นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้ทราบถึงความบกพร่องของการบริหารราชการแผ่นดินของตนเองบางแผนสนว่าจะไปชักประโยชน์การท่มาหา เลี้ยงชีพของราษฎรหรือก่อความเดือดร้อนแก่ราษฎรของประเทศอย่างใดบ้าง จะได้รับแก้ไขซ่อมบกพร่อง เหล่านั้นเสียให้ทันหวังที่กั้นที่จะสายเกินการณ์ไป

ฉ. ฝ่ายนิติบัญญัติ

ประธานสภาผู้แทน

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา ๑๒๒ ใ้บัญญัติไว้ว่า "สมาชิกทุกคนมีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในเรื่องใดอันเกี่ยวกับการงานในหน้าที่ได้ แต่รัฐมนตรีย่อมมีสิทธิที่จะไม่ตอบเมื่อเห็นว่า เรื่องนั้นยังไม่ควรเปิดเผยเพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน"

การตั้งกระทู้ถามของสมาชิกนั้น หมายความว่า ทั้งสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนจะคงเสนอตวงหนาเป็นหนังสือยื่นต่อประธานสภาแห่งตนเป็นสมาชิก โดยมีข้อความเป็นคำถามในข้อเท็จจริง หรือเป็นคำถามในนโยบาย คำถามที่ดังกล่าวนั้นจะคงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการงานในหน้าที่ของรัฐมนตรี และสมาชิกผู้ตั้งกระทู้ถามอาจอ้างข้อเท็จจริงประกอบคำถามในกระทู้ถามของตนก็ได้ แต่ข้อเท็จจริงนั้น ต้องถือว่าได้รับรองข้อเท็จจริงนั้นแล้ว ฉะนั้น สมาชิกจะเอาข่าวเล่าลือมาตั้งกระทู้ถามไม่ได้ นอกจากนี้ ข้อเท็จจริงที่อ้างประกอบกระทู้ถามนั้นต้องไม่พุ่มเฟิยเฟนหรือซักซาด และต้องระบุดวยว่า จะให้ตอบในสภาหรือจะให้ตอบทางหนังสือราชกิจจานุเบกษา

การที่ให้ตอบในหนังสือราชกิจจานุเบกษาได้นี้ เดิมก็เคยปฏิบัติมา แต่เรียกว่า "คำถาม" ฉะนั้นในชั้นบังคับจึงอนุญาตให้ตอบในราชกิจจานุเบกษาได้ ทั้งนี้ก็เพื่อมิให้กระทู้ถามค้างคอบในสภามากเกินไป

เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการตั้งกระทู้ถาม ชั้นบังคับการประชุมปรึกษาของสภาได้กำหนดข้อห้ามในการตั้งกระทู้ถามไว้ดังนี้ คือ

- (๑) เป็นเชิงประชด เลียดสีหรือแกล้งใส่ร้าย
- (๒) เกลียดชังหรือเข้าใจยาก
- (๓) เป็นเรื่องที่ไ้คถนแล้ว หรือชี้แจงแล้วว่าไม่คอบ
- (๔) เป็นการให้ออกความเห็น
- (๕) เป็นปัญหาข้อกฎหมาย
- (๖) เป็นเรื่องที่ไม่ม่สารสำคัญ
- (๗) เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลใด ๆ เว้นแต่ที่เกี่ยวกับการงานในหน้าที่ราชการ

สำหรับกระทู้ถามที่เกี่ยวกับเรื่องที่ได้ตอบแล้วหรือชี้แจงแล้วว่าไม่ตอบ จะตั้งถามใหม่ได้ในเมื่อมีสาระสำคัญต่างกัน หรือมีพฤติการณ์ในขณะที่มีกระทู้ถามครั้งนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อตั้งกระทู้ถามครั้งก่อน

สมาชิกผู้ตั้งกระทู้ถามมีสิทธิถามและซักถามได้เพียงคนเดียว ไม่อาจจะมอบหมายให้สมาชิกอื่นใดตั้งถามแทนได้ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกใดถามและรัฐมนตรีใดตอบแล้ว สมาชิกผู้ตั้งกระทู้ถามอาจซักถามได้อีก ๓ ครั้ง เมื่อรัฐมนตรียังมีได้ตอบหรือตอบยังไม่หมดประเด็นที่ซักถาม หรือเป็นการซักถามเพื่อความกระจ่างแจ้งในเรื่องที่ได้ตอบไปแล้ว

กรณีที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน หรือเหตุฉุกเฉินซึ่งมีความจำเป็นรีบด่วนในทันทีที่จะรักษาความปลอดภัยสาธารณะ หรือป้องปัดภัยพิบัติสาธารณะ หรือกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมหรือเสรีภาพของประชาชนอย่างร้ายแรง ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐมนตรีควรจะต้องชี้แจงหรือดำเนินการโดยทันทีนั้น สมาชิกสภาจะถามเป็นกระทู้ถามด่วนก็ได้

เมื่อประธานสภาได้รับกระทู้ถามที่สมาชิกตั้งถามมาแล้ว ก็จะต้องพิจารณาคำสำคัญที่กล่าวมา เมื่อเห็นว่า เป็นกระทู้ถามที่ถูกต้อง ก็จะสั่งอนุญาตให้ถามได้เป็นกระทู้ถามธรรมดาหรือกระทู้ถามด่วน

เมื่อประธานสภาได้อนุญาตแล้ว เป็นหน้าที่ของเลขาธิการรัฐสภาที่จะส่งสำเนากระทู้ถามนั้นไปให้รัฐมนตรีเจ้าหน้าที่เตรียมตอบ ในทางปฏิบัติ คือ มีหนังสือส่งกระทู้ถามนั้นไปให้เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวง หรือเลขาธิการทำเนียบนายกรัฐมนตรี แล้วแต่กรณี แลดูว่ากระทู้ถามนั้นถามเกี่ยวกับงานในหน้าที่หลายกระทรวงความเกี่ยวข้องกัน ไม่อาจแยกเป็นเฉพาะเรื่องได้ ก็ส่งสำเนากระทู้ถามนั้นไปให้เลขาธิการทำเนียบนายกรัฐมนตรี เพื่อให้ท่านนายกรัฐมนตรีเตรียมตอบ หรือผู้ใดก็ตามที่รัฐมนตรีจะมอบหมายให้กระทรวงใดตอบกระทู้ถามนั้นก็ให้ เมื่อมอบหมายให้รัฐมนตรีกระทรวงใดตอบแล้ว เลขาธิการทำเนียบนายกรัฐมนตรีก็จะแจ้งให้ทางสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาเพื่อแจ้งให้ผู้ตั้งกระทู้ถามทราบ และพร้อมกับส่งสำเนากระทู้ถามเพื่อให้กระทรวงเจ้าหน้าที่เตรียมตอบ ก็จะได้อีกมีหนังสือแจ้งให้เลขาธิการคณะรัฐมนตรีทราบด้วยในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินงานฝ่ายธุรการของคณะรัฐมนตรี ทั้งนี้ก็เพราะ

เหตุว่า คณะรัฐมนตรีจะคงรับปรึกษาร่วมกันในนโยบายของรัฐบาลต่อรัฐสภา ถ้าเป็นกระทูถามด่วนแล้ว จะแจ้งกำหนดการตอบกระทูถามไปเลยว่าจะให้ตอบในคราวประชุมสภาครั้งใด แต่ถ้าเป็นกระทูถามธรรมดา ก็บอกให้ทราบว่าจะได้บรรจุเข้าระเบียบวาระในโอกาสอันควร ซึ่งโดยปกติจะได้นำบรรจุเข้าระเบียบวาระ ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ส่งกระทูถามนั้นไปให้เตรียมตอบ

ในการกำหนดวันสำหรับการตอบกระทูถามด่วนนั้น ประธานสภาจะต้องพิจารณาและคำนึง ถึงความสำคัญของ เหตุการณ์และความสนใจของประชาชนซึ่งควรจะไต่ถามโดยปัจจุบันนั้นเป็นหลักพิจารณา ว่า จะให้รัฐมนตรีตอบกระทูถามนั้นในคราวประชุมครั้งใด และในวันใด

สำหรับกระทรวงเจ้าหน้าที่ที่จะตอบกระทูถามนั้น ประธานสภาจะต้องพิจารณาด้วยว่า กระทูถามนั้นเกี่ยวกับกิจการงานในหน้าที่ของกระทรวงใด ไม่ใช่จะอนุญาตตามความพอใจของสมาชิกผู้ตั้ง กระทูถาม หลักการพิจารณาในเรื่องนี้พิจารณาจากหน้าที่ของกระทรวงต่าง ๆ ตามกฎหมายว่าด้วย การปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม และกฎหมายอื่น ๆ ที่กำหนดให้รัฐมนตรีกระทรวงใดเป็นผู้รักษาการใน เรื่องนั้น ๆ เป็นต้นว่า เรื่องเกี่ยวกับการปกครองก็อนุญาตให้ถามกระทรวงมหาดไทย ถ้าถามเกี่ยวกับ เรื่องการเงินก็ให้ถามกระทรวงการคลัง ถ้าถามเกี่ยวกับเรื่องการจัดทำงบประมาณให้ตามนามกรัฐมนตรี การพิจารณานั้นแม้แต่เรื่องน้ำ ถ้าเป็นเรื่องน้ำรั่วที่ถามกระทรวงมหาดไทย ถ้าถามในเรื่องการใช้น้ำ เพาะปลูกก็จะต้องถามกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ประธานสภาจะต้องพิจารณาวันจบบัญชีส่งไปให้ตรงกับอำนาจ หน้าที่ของกระทรวงที่มีหน้าที่โดยตรงด้วย

เมื่อได้อนุญาตและกำหนดให้ตอบตามที่ใดแล้ว เลขานุการรัฐสภาจะต้องแจ้งให้ เจ้าตัวผู้ตั้งกระทูถามทราบว่า กระทูถามนั้นประธานสภาได้อนุญาตแล้วเป็นกระทูถามอะไร ถ้าเป็นกระทูถามด่วนก็บอกกำหนดว่า จะให้ถามในคราวประชุมครั้งใด ถ้าเป็นกระทูถามธรรมดาบอกไปเลยว่า จะ ได้บรรจุเข้าระเบียบวาระประชุมในโอกาสอันควร ซึ่งผู้ตั้งกระทูถามจะทราบได้เมื่อได้รับระเบียบวาระ ประชุมแล้ว ว่า กระทูถามของตนได้ถามในคราวประชุมครั้งนั้นหรือไม่ ถ้ากระทูถามนั้นเป็นกระทูถามที่ไม่ อาจอนุญาตให้ถามได้เพราะเหตุใด ทางเลขานุการรัฐสภาก็จะแจ้งให้เจ้าตัวผู้ตั้งกระทูถามทราบด้วย เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อให้ทุก ๆ ฝ่ายได้ทราบผลนั้น ๆ ทุกระยะ

การบรรจุเข้าระเบียบวาระประชุม นั้น สำหรับกระทู้ถามควบบ่ไม่มีปัญหา เพราะจะต้อง
บรรจุเข้าระเบียบวาระตามที่ได้กำหนดไว้ และบรรจุตามลำดับความสำคัญของกระทู้ถาม กล่าวคือ ความ
สำคัญของเหตุการณ์และความสนใจของประชาชนซึ่งควรจะได้ทราบโดยปัจจุบันนี้เป็นหลักพิจารณา อาจจะมี
ไม่บรรจุตามลำดับก่อนหลังของกระทู้ถามนั้น ๆ ก็ได้ ทั้งนี้ เว้นแต่รัฐมนตรีจะขอเลื่อนตอบนั้น และแจ้งให้
ผู้ตั้งกระทู้ถามทราบถึงการขอเลื่อนการตอบกระทู้ถามนั้นด้วย สำหรับกระทู้ถามธรรมดาโดยปกติก็บรรจุ
ก่อนหลังตามลำดับของกระทู้ถามที่ประธานสภาได้รับ

กระทู้ถามนั้น ตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๒๒ ให้อานายรัฐมนตรีไว้ว่า "รัฐมนตรีบ่่อมมี
สิทธิที่จะไม่ตอบเมื่อเห็นว่า เรื่องนั้นยังไม่ควรเปิดเผยเพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญ
ของแผ่นดิน เป็นเอกสิทธิ์ของรัฐมนตรีโดยเด็ดขาด แต่สภาที่มีอำนาจที่จะใช้วิธีการควบคุมรัฐบาลโดยวิธี
อื่นซึ่งรัฐธรรมนูญได้ให้อานาจไว้ อันมีผลมากกว่าการตั้งกระทู้ถาม

ส่วนกระทู้ถามที่ขอให้ตอบทางหนังสือราชกิจจานุเบกษานั้น เลขาธิการรัฐสภาส่งไปให้
กระทรวงเจ้าหน้าทีเพื่อทำการตอบในหนังสือราชกิจจานุเบกษา และแจ้งให้คณะรัฐมนตรีทราบเช่นเดียว
กับกระทู้ถามที่ตอบในสัประชุมสภา เพียงแต่ระบุไปให้ทราบว่าตอบที่ไหนเท่านั้น และพร้อมกันนั้นก็แจ้ง
ให้ผู้ตั้งกระทู้ถามทราบว่าประธานสภาได้อนุญาตให้ถามใดหรือไม่อนุญาตให้ถามเพราะเหตุใด เมื่อกระทรวง
เจ้าหน้าทีได้ตอบในหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว ก็แจ้งมาให้สำนักงานเลขาธิการรัฐสภาเพื่อแจ้งให้
เจ้าตัวทราบ ในกรณีนี้สำนักงานเลขาธิการรัฐสภาก็คล้ค่าถามและค่าตอบในราชกิจจานุเบกษาไปให้ผู้ตั้ง
กระทู้ถามทราบและบอกไปด้วยว่าได้ตอบกระทู้ถามนั้นแล้วในราชกิจจานุเบกษาเล่ม ตอนที่และหน้าทีเท่าใด

การถามกระทู้ถามนั้นต้องถามไปตามลำดับของกระทู้ถามที่จัดไว้ เนื่องจากตามข้อบังคับ
กำหนดเวลาสำหรับการตั้งกระทู้ถามไว้ไม่เกินหนึ่งชั่วโมง แต่ประธานจะขยายเวลาออกไปอีกก็ได้ ฉะนั้น
การจัดกระทู้ถามเข้าระเบียบวาระ ประธานสภาทีจะจัดเข้ามีจำนวนพอสมควร

การจัดลำดับสำหรับกระทู้ถามนั้น จะต้องจัดกระทู้ถามก่อนขึ้นก่อนตามลำดับความสำคัญ
ของเหตุการณ์และความสนใจของประชาชนซึ่งควรจะได้ทราบ ตามลำดับก่อนหลัง ต่อจากนั้นก็เป็นที่กระทู้ถาม
ธรรมดาที่จัดตามลำดับก่อนหลังที่ประธานสภาได้รับกระทู้ถามนั้น

เนื่องจากในคราวประชุมสภาครั้งหนึ่ง ๆ ข้าราชการอนุญาตให้ตั้งกระทูถาม ถามได้เพียง
 คนละหนึ่งกระทูถาม แม้จะไต่ถามมาหลายกระทูถามก็ตาม ทั้งนี้เว้นแต่จะไม่มีกระทูถามของสมาชิกอื่น
 ฉะนั้น เมื่อมีผู้ตั้งกระทูถามมาาก ๆ การจักระเบียบวาระสำหรับกระทูถามจะคงจัดเข้าระเบียบวาระ
 เพียงคนละหนึ่งกระทูถาม ถ้าสมาชิกผู้ใดตั้งกระทูถามความแล้วก็ไม่จักระเบียบวาระของผู้อื่นเขา
 ระเบียบวาระประชุมอีก สำหรับกระทูถามควม หากคนเดียวมีกระทูถามควมหลายกระทู ก็จัดให้ถามได้
 เพียงกระทูถามควมกระทูถามเดียว เช่นเดียวกัน

ก. พรรคการเมือง

๑. พรรคสหประชาไทย

๑. เพื่อความเป็นระเบียบและมีวินัย พรรคสหประชาไทยได้มีมติมอบหมายให้
เลขาธิการพรรคเป็นผู้พิจารณาให้ความเห็นชอบ หรือไม่เห็นชอบก่อน แต่ส่วนมากเลขาธิการพรรค
ให้ความเห็นชอบ

๒. ปัญหาเรื่องนี้ยังไม่เกิดขึ้น และเข้าใจว่าจะไม่เกิดขึ้น เพราะนโยบายของรัฐบาล
กับของพรรคเป็นไปในแนวเดียวกัน

๓. คำตอบกระทู้ถามที่ได้รับจากรัฐบาลที่ตอบกระทู้ใดหัวข้อ ๆ ไปนั้น ทางพรรคพึงพอใจ
และสมาชิกส่วนมากก็พึงพอใจด้วย

๔. คิดว่าไคยลเป็นที่น่าพึงพอใจแล้ว

๒. พรรคประชาธิปไตย

๑. การตอบกระทู้ บางเรื่องจำเป็นมากเช่นเรื่อง น.ส.พ.อ.อเมริกัน อังกฤม ลงข่าว
ว่า พล.อ.ประกาศ จารุเสถียร เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น เป็นการจำเป็นที่ท้องที่แจ้งให้โลกรู้ รัฐมนตรี
กระทรวงต่างประเทศจึงมีหน้าที่ต้องมาชี้แจงต่อสภา

๒. ระเบียบเดิมของพรรค จะตั้งกรรมการกลางอนุมติ ก่อนมากรรมการ
กลางไคยลให้เลขาธิการพรรคกับช่วย ๑ คน ตรวจสอบและถามไต่ การกำหนดให้ตามความปกติไม่ว่า แต่
สมาชิกที่สนใจและได้ศึกษาในปัญหาที่ถามก็ยื่นขอเสนอถามมาต่อพรรค แต่หาว่าปัญหาสำคัญ ซึ่งจำเป็นจะ
ต้องให้รัฐบาลชี้แจง กรรมการกลางอาจกำหนดให้สมาชิกศึกษาและถามบางก็ได้

๓. กระทู้ถามที่พรรคประชาธิปไตยถาม เกือบทุกกระทู้ได้รับคำตอบเป็นที่พอใจ หากกระทู้
ใดได้รับคำตอบที่ไม่พอใจ และอาจจะเป็นการเสียหายแก่ประเทศชาติ พรรคจะดำเนินการคัดค้าน

ก) เปิดอภิปรายทั่วไปในนโยบายหรือการปฏิบัติงานของรัฐบาล หรือรัฐมนตรีบาง
กระทรวง โดยไม่มีการลงมติ

ข) ดำเนินการตามข้อ ก) โดยลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล

๔. ยังได้ผลไม่เป็นที่พอใจ การจะดำเนินการให้ไต่สวน จะต้องดำเนินการถามและ
ตอบกระทู้ข้อบางในสภาสามัญของอังกฤษ ซึ่งเรื่องนี้โฆษกพรรคได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ไปแล้ว

נחמיה

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมศิลปากร, "ข้อคิดเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญไทย" สังคมนศาสตร์ปริทัศน์,
ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓, กุมภาพันธ์ ๒๕๐๔
-, "ประเทศไทยกับประชาธิปไตยแบบไทย" จุฬาลงกรณ์,
แผนกสารนิพนธ์ สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พระชนก, ๒๕๑๐
- ชัชวาลย์ บุญพัฒนา, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย, โอเดียนสโตร์, พระชนก,
๒๕๑๑
- คณะปฏิวัติ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑, นโยบายทั่วไปของคณะปฏิวัติ, สำนักพิมพ์วิทยากร,
พระชนก, ๒๕๐๔
- ชาร์ลส์ ดี. โอลิเวียร์ ฟาร์เรน, ดร., ประชาธิปไตยแอกเนสติก, เสน่ห์ จามริก แปล,
สภาวิจัยแห่งชาติจัดแปลและจัดพิมพ์, พระชนก, ๒๕๑๒
- เคซซาตี วงศ์โกมลเชษฐ์, "รัฐธรรมนูญฝรั่งเศสสาธารณรัฐที่ ๕" พิธีระลึกวันเกิด พล.ต.ท.
สมคิด ศารทูลสิงห์, โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนศาสตร์, กรุงเทพฯ, ๒๕๐๖
-, หลักรัฐศาสตร์, โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย,
กรุงเทพฯ, ๒๕๐๖
- ประสิทธิ์ ศรีสุชาติ, รัฐสภาไทย, (พิมพ์โรเนียวแบบเล่ม) ไม่ปรากฏปีและสถานที่พิมพ์
- ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์, "การควบคุมราชการแผ่นดินด้วยวิธีตั้งกระทู้ถาม" รัฐสภาสาร,
ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๑๑, ตุลาคม ๒๕๑๒
-, บันทึกเรื่อง ความเป็นมาของรัฐสภาไทย ตั้งแต่ปี ๒๕๐๓ เป็นต้นไป,
(พิมพ์โรเนียว), สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, ๒๕๑๒

- พงศ์เพ็ญ ถกุนตาศักดิ์, แนวคำบรรยายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ ภาค ๑ ทฤษฎีทั่วไปว่าด้วย
ระบอบการปกครอง, พรหมประสิทธิ์การพิมพ์, พระนคร, ๒๕๑๑
-, ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย, คณะรัฐศาสตร์,
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พระนคร, ๒๕๑๒
- ใหญ่ชัย คีตง, ร้อยเอก, กำเนิดการปกครองระบอบรัฐสภาในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ชั้น-
 ปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๓
- บุญ บรียุทธิ, เรื่อง คณะรัฐมนตรี, โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, พระนคร,
 ๒๕๐๔
- วิเทศกรรณีย์ (นามแฝง), ความเป็นมาแห่งประชาธิปไตยของไทย (เล่ม ๑), ผ่านฟ้าพิมพ์,
 พระนคร, ๒๕๑๑
- วุฒิสภา, ข้อบังคับการประชุมปรึกษาของวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๑๒, สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา,
 ๒๕๑๒
- วอร์ค และ แมครีดิช บรรณาธิการ, ระบอบการเมืองปัจจุบันยุโรป "ฝรั่งเศส", พงศ์เพ็ญ
 ถกุนตาศักดิ์ และ มณีมา รัตเนติ แปล, โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, พระนคร, ๒๕๑๐
- ศิริวัฒน์ นิลละคุปต์, ประชาธิปไตยในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโท, บัณฑิตวิทยาลัย,
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๓
- สมภาพ โหตระกิตย์, ดร., หลักการใหม่ ๆ ในร่างรัฐธรรมนูญ, กรมอัยการ, พระนคร,
 ๒๕๐๘
- สภายุแทน, ข้อบังคับการประชุมปรึกษาของสภายุแทน พ.ศ. ๒๕๑๓, สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา,
 ๒๕๑๓
- สิริ เปรมจิตต์, ประวัติรัฐธรรมนูญไทยฉบับแรก พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงปัจจุบัน, โรงพิมพ์ประจักษ์-
 วิทยา, พระนคร, ๒๕๑๑

- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ ๑ พ.ก.
๒๔๙๕, โรงพิมพ์อักษรมณี, พระนคร, ๒๔๙๕
-, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัย ๒ สามัญ
พ.ก.๒๔๙๗ (เล่ม ๑)
-, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๒
สามัญ พ.ก.๒๔๙๘ เล่ม ๑๓
-, รายงานการประชุมสภาผู้แทน สมัยสามัญ ชุดที่ ๑
พ.ก.๒๔๙๘ (เล่ม ๑๖)
-, รายงานการประชุมสภาผู้แทน ชุดที่ ๑ สามัญ พ.ก.๒๔๙๙
-, รายงานการประชุมสภาผู้แทน สมัยวิสามัญ ครั้งที่ ๒
พ.ก.๒๔๙๖
-, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ พ.ก.
๒๕๐๑
- สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่ ๑/๒๕๑๒ (สามัญ) (โรเนียว)
-, รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่ ๑๔/๒๕๑๒ (สามัญ)
(พิมพ์โรเนียว)
-, รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่ ๑๕/๒๕๑๒ (สามัญ)
(พิมพ์โรเนียว)
- หยุด แสงอุทัย, ดร., คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ก.๒๕๑๑), บำรุงสาส์น,
พระนคร, ๒๕๑๑
- เอน์ เจ ฮาร์บอน, ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน, เสน่ห์ จามริก แปล,
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พระนคร, ๒๕๑๐

- ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕
 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๐๒
 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕
 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๕
 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๐
 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๒
 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๕๕
 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๑

ภาษาอังกฤษ

- Attlee, Earl; "Growth of Parliamentary Democracy in Britain"
Freedom In A Democracy, The Central Office Of Information
- Candy, John F.; Thailand, Burma, Laos & Cambodia, Prentice-Hall,
 Inc., New Jersey, 1966
- Flechtheim, Ossip., ed.; Fundamentals Of Political Science,
 The Ronald Press Company, New York, 1952
- Hall, D.G.E.; A History Of South-East Asia, Macmillan & Co. Ltd.,
 London, 1960
- Insor, D.; Thailand, George Allen & Unwin Ltd., London, 1965
- Inter-Parliamentary Union, Parliament, Cassell And Company Ltd.,
 London, 1962
- Mackenzie, Kenneth; Parliament, Methuen And Co. Ltd., London, 1962
- Mills, Lennox A., Southeast Asia, Univ. of Minnesota Press,
 Minneapolis, 1964
- Robinson, Kenneth, M.P.; Look At Parliament, Hamish Hamilton,
 London, 1962
- Vella, Walter F.; The Impact Of The West On Government In Thailand,
 Univ. of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1955
- Williams, Philip M.; The French Parliamentary 1958-1967, George
 Allen and Unwin Ltd., London, 1968